

УДК 658

ГАВАТЮК Л. С.,
ДЕМБИЦЬКА А. В.

ВНЗ «Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича»

ОЦІНКА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті досліджено показники рентабельності, які найбільш точно відображають прибутковість, фінансовий стан підприємства та ефективність виробництва. Розглянуто найбільш поширені тлумачення рентабельності вітчизняних науковців та виявлено шляхи її збільшення з різних точок зору.

Ключові слова: прибуток, рентабельність, прибутковість, ефективність, підвищення, собівартість, підприємство.

GAVATIUK L.,
DEMBITSKA A.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

RATING OF ENTERPRISE PROFITABILITY AND WAYS OF ITS INCREASES IN MODERN CONDITIONS ENTERTAINMENT

In the article is researched the indicators of profitability, which most accurately reflect the profitability, financial state of the enterprise and the efficiency of production. The most widespread interpretation of profitability of domestic scientists is considered and ways of its increase from different points of view are revealed. Profitability serves as an economic category, an estimated performance indicator, target benchmark, a tool for calculating the net income of society, the source of the formation of various funds. Profitability present how profitable the enterprise, respectively, the higher the coefficient of profitability, the more effective the activity. Therefore, the company should strive for higher performance, and management should identify ways to increase profitability. In order to increase the profitability of an enterprise, it is necessary to resort to certain measures, such as the creation of a new and improving the quality of products produced; mechanization, automation, computerization of production; standardization and certification of products.

Keywords: profit, profitability, profitability, efficiency, increase, prime cost, enterprise.

Вступ. В сучасних умовах господарювання підприємствам необхідно підвищувати ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції і послуг на основі введення досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємництва тощо. У ринковій економіці фінансові ресурси (капітал) вкладаються у будь-які види діяльності виключно за критерієм максимуму прибутку. Тому рентабельність, тобто ефективність використання капіталу, має велике значення при визначенні фінансових результатів діяльності підприємства. Адже власник капіталу підприємства, його менеджери повинні оцінювати будь-які рішення у сфері управління наявними коштами, порівнюючи витрати з прибутком, тим більше, що фінансові ресурси завжди обмежені певними обсягами, а одержаний прибуток – це фінансовий ресурс для здійснення нових вкладень і одержання нових прибутків. В цьому проявляється актуальність проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням сутності та оцінки рентабельності підприємства займалися такі відомі вчені-економісти, як В. Г. Андрійчук [5], М. М. Бердар [6], В. І. Гринчуцький [7], Ю. А. Долгоруков [1], С. Д. Супрун [2], К. О. Чигріна [3], Г. О. Швиданенко [9], Л. В. Юрчишена [4] та інші. Разом з тим залишається необхідність проведення дослідження щодо шляхів підвищення рентабельності в сучасних умовах господарювання.

Мета дослідження. Метою даної роботи є дослідити сутність та основні методи оцінки рентабельності підприємства, а також описати чинники, резерви і шляхи підвищення рівня прибутковості та рентабельності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Рентабельність виступає як економічна категорія, оцінний результативний показник, цільовий орієнтир, інструмент розрахунку чистого доходу суспільства, джерело формування різних фондів [7].

Існує декілька підходів до визначення категорії «рентабельність». У першу чергу, цей показник зводять до характеристики ефективності діяльності підприємства. Так, В. Г. Андрійчук під рентабельністю розуміє критерій економічної ефективності, який забезпечує отримання прибутку після вирахування всіх витрат на її виробництво і збут [5].

В. І. Гринчуцький вважає, що рентабельність – стан фірми, коли сума виторгу від реалізації продукції покриває витрати на виробництво і реалізацію цієї продукції [7].

Ю. А. Долгоруков під рентабельністю розуміє відносний показник інтенсивності виробництва, який характеризує рівень окупності (прибутковості) відповідних складових процесу виробництва або сукупних витрат підприємства [1].

М. М. Бердар зазначає, що рентабельність – це один із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва [6].

Економічна сутність рентабельності полягає в тому, що цей показник відображає частку прибутку, що отримується на 1 одиницю витрат, і визначається відношенням прибутку до одноразових і поточних витрат [9].

При аналізі рентабельності в першу чергу необхідно оцінити рентабельність видів діяльності, для чого розраховуються такі показники:

1. Рентабельність операційної діяльності, яка показує скільки отримано прибутку від операційної діяльності з однієї гривні операційних витрат.

Рентабельність операційної діяльності розраховується як відношення фінансового результату від операційної діяльності до операційних витрат за формулою [8]:

$$P_{\text{од}} = \frac{\text{ФРОД}}{C + \text{AB} + \text{BЗ} + \text{IOB}} \times 100\%, \quad (1)$$

де ФРОД – фінансовий результат від операційної діяльності,

C – собівартість реалізованої продукції,

AB – адміністративні витрати,

BЗ – витрати на збут,

IOB – інші операційні витрати.

2. Рентабельність звичайної діяльності, яка показує скільки отримано прибутку від звичайної діяльності на одну гривню звичайних витрат.

Цей показник розраховується як відношення фінансового результату від звичайної діяльності до витрат від звичайної діяльності [8]:

$$P_{\text{зд}} = \frac{\text{ФРЗДОп}}{C + \text{AB} + \text{BЗ} + \text{IOB} + \text{ФВ} + \text{IB} + \text{ЗВ}} \times 100\%, \quad (2)$$

де ФРЗДОп – фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування;

ФВ – фінансові витрати;

IB – інші витрати;

ЗВ – звичайні витрати.

3. Рентабельність господарської діяльності розраховується як відношення загального фінансового результату від звичайної діяльності до витрат підприємства і показує, скільки отримано прибутку від господарської діяльності з однієї гривні загальних витрат [8]:

$$P_{\text{гд}} = \frac{\text{ЧП}}{C + \text{AB} + \text{BЗ} + \text{IOB} + \text{ФВ} + \text{IB} + \text{ЗВ}} \times 100\%, \quad (3)$$

де ЧП – величина чистого прибутку або збитку, отриманого підприємством.

4. Коефіцієнт загальної рентабельності – показує розмір чистого прибутку з однієї гривні чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [8]:

$$P_{\text{зар}} = \frac{\text{ВП}}{\text{ЧД}} \times 100\%, \quad (4)$$

де ВП – величина валового прибутку, отриманого підприємством;

ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції.

Основними показниками, які характеризують ефективність використання ресурсів підприємства, є: коефіцієнт рентабельності активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність залученого капіталу, рентабельність витрат, рентабельність продажу.

1. Коефіцієнт рентабельності активів, який характеризує величину отриманого прибутку в розрахунку на одну гривню активів підприємства, які постійно знаходяться на його балансі [8]:

$$P_A = \frac{\text{ЧП}}{A} \times 100\%, \quad (5)$$

де A – середньорічна вартість активів (майна) підприємства.

Цей показник служить для визначення ефективності використання капіталу, оскільки дає загальну оцінку доходності вкладеного в виробництво капіталу, як власного так і залученого.

Рентабельність активів також можна представити як ефективність використання матеріальних і фінансових ресурсів: рентабельності продаж і оборотності активів.

Чим менше частка прибутку в ціні, тим більше повинна бути швидкість обороту, щоб рентабельність вкладень в підприємство була достатньою. І навпаки, чим нижче швидкість обороту, тим більше повинна бути частка прибутку в ціні товару.

2. Рентабельність власного капіталу характеризує величину прибутку (збитку), отриманого на одну гривню власного капіталу підприємства, і визначається за формулою [8]:

$$P_{BK} = \frac{ЧП}{BK} \times 100\%, \quad (6)$$

де BK – середньорічна вартість власного капіталу підприємства.

Цей показник займає особливе місце серед показників рентабельності і характеризує ефективність використання власних коштів акціонерів, величину прибутку, отриману на кожну гривню вкладень акціонерів в підприємство і залишаючи в розпорядку підприємства. Значення цього показника відбиває ступінь привабливості об'єкта для вкладень коштів акціонерів. Чим вище цей показник, тим більше прибутку приходить на одну акцію, тим вище потенційні дивіденди.

3. Рентабельність залученого капіталу показує величину прибутку, яка припадає на одну гривню залученого капіталу, розраховується за формулою [8]:

$$P_{ЗК} = \frac{ЧП}{ЗК} \times 100\%, \quad (7)$$

де ЗК – середньорічна вартість залученого капіталу підприємства.

4. Рентабельність витрат характеризує розмір валового прибутку, одержуваного підприємством в розрахунку на одну гривню витрат, понесених при формуванні собівартості продукції, і визначається за формулою [8]:

$$P_{Витр} = \frac{ВП}{C} \times 100\%, \quad (8)$$

5. Рентабельність продажу, яка показує величину чистого прибутку або ж збитку, що надходить підприємству в кожній гривні від продажу продукції, товарів, робіт, послуг, і визначається за формулою [8]:

$$P_{Прод} = \frac{ЧП}{ЧД} \times 100\%. \quad (9)$$

Менеджер використовує цей показник для контролю над взаємозв'язком між цінами, кількістю реалізованих товарів, витрат виробництва і реалізації продукції.

Рентабельність показує, наскільки прибуткова діяльність підприємства, відповідно, чим вище коефіцієнти рентабельності, тим ефективніше діяльність. Тому компанія повинна прагнути до вищих показників, а керівництво повинне визначити шляхи підвищення рентабельності.

Розглянемо розрахунки основних показників рентабельності, які наведені у таблиці 1. На кінець 2017 року рентабельність операційної діяльності більшості видів економічної діяльності мають негативне значення коефіцієнтів у результаті наявності чистих збитків, зокрема сільське господарство, промисловість, транспорт і зв'язок, освіта мають позитивні значення коефіцієнтів. Що стосується рентабельності продукції, яка розрахована на основі чистого прибутку, то, на відміну від попередньої, вона демонструє стрімкіше падіння значень. Разом із цим сільське господарство й освіта знову демонструє стійку позитивну тенденцію.

Таким чином, в сучасних умовах господарювання, підприємствам необхідно вжити заходів, що сприятимуть зростанню рентабельності їх діяльності. Всі фактори та шляхи підвищення ефективності підприємства можна поділити на внутрішні та зовнішні. Зовнішні фактори не залежать від діяльності підприємства, а формуються під дією ринкового механізму, законодавчого регулювання, економічної та політичної ситуації в державі. До основних зовнішніх факторів, що мають позитивний вплив на рентабельність підприємства можна віднести:

- зниження податкового навантаження на підприємства;
- підтримання обмінного курсу гривні та митних тарифів;
- проведення ефективної банківської політики через зниження процентних ставок по кредитах та створення надійних механізмів рефінансування виробничої діяльності;
- значне розширення внутрішнього ринку.

Внутрішні фактори збільшення рентабельності є суб'єктивними, адже на них підприємство може впливати безпосередньо. До цих факторів можна віднести сукупність дій та заходів, що сприятимуть підвищенню ефективності діяльності підприємства, а саме:

- зосередження виробництва на високорентабельній продукції, удосконалення продукції з середнім рівнем рентабельності та зняття з виробництва низькорентабельної продукції;
- впровадження сучасних технологій у виробництво, які посприяють мінімізації витрат, економії часу, підвищенню якості продукції і тим самим приведуть до збільшення прибутку на підприємстві;
- проведення модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази підприємства;
- корегування маркетингової політики, розробка ефективної реклами;
- уникнення зайвих витрат: штрафів, неустойок, пені та стягнень;
- підвищення грошової вартості продукції шляхом впровадження нових технологій та покращення якості;
- ведення ефективної політики управління діяльністю підприємства;

- фінансове планування діяльності підприємства, аналіз і пошук внутрішніх резервів зростання прибутку, податкове планування;

- зниження собівартості окремих видів продукції за рахунок зменшення матеріаломісткості, трудомісткості та збільшення фондоддачі;

- збільшення прибутковості (прибутку від реалізації продукції) промислового підприємства за рахунок зростання об'ємів виробництва і реалізації, поліпшення структури і якості продукції;

- збільшення кінцевого балансового прибутку в результаті зниження собівартості реалізованої продукції і усунення втрат від іншої реалізації і не реалізаційних заходів;

- впровадження заходів із підвищення продуктивності праці своїх працівників, скорочення адміністративно-управлінського персоналу;

- розробка стратегії і тактики діяльності та розвитку підприємства, інформаційне забезпечення процесу прийняття рішення;

- скорочення витрат шляхом застосування сучасних методів управління витратами, однією з яких є управлінський облік, зниження втрат від браку [3].

Таблиця 1

Рентабельність суб'єктів господарювання України за видами економічної діяльності (у %)

Вид економічної діяльності	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Рентабельність операційної діяльності						
Усього по економіці	4,0	5,9	5,0	3,9	-4,1	1,0
у тому числі:						
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	23,2	23,6	21,7	11,3	20,6	41,7
Промисловість	3,6	4,7	3,4	3,0	1,6	0,9
Будівництво	-1,2	0,8	-0,1	0,0	5,8	-7,6
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та особистого вжитку	9,8	15,0	12,2	10,2	-12,8	-0,9
Діяльність готелів та ресторанів	-1,8	-0,1	-1,1	-2,8	-25,8	-17,3
Діяльність транспорту та зв'язку	7,2	7,5	6,7	5,7	-1,7	1,1
Фінансова діяльність	3,2	6,3	6,1	5,9	-15,2	-8,9
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та послуги підприємцям	-4,2	-0,7	2,8	3,1	-46,9	-33,4
Освіта	6,7	8,6	8,2	8,4	5,5	5,7
Охорона здоров'я та соціальна допомога	3,9	2,7	2,7	3,1	-3,7	-0,6
Рентабельність продукції						
Усього по економіці	2,7	4,0	3,4	2,6	-17,0	...
у тому числі:						
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	22,9	23,6	21,7	11,3	14,2	...
Промисловість	3,5	4,7	3,4	3,0	-14,4	...
Будівництво	-1,1	0,8	-0,1	0,1	-24,7	...
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та особистого вжитку	1,7	2,6	1,8	1,4	-9,1	...
Діяльність готелів та ресторанів	-1,7	0,0	-1,0	-2,7	...	...
Діяльність транспорту та зв'язку	7,0	7,5	6,8	5,8	-13,3	...
Фінансова діяльність	2,7	6,3	6,1	5,9	-11,8	...
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та послуги підприємцям	-4,0	-0,7	3,1	3,7	...	...
Освіта	6,6	8,6	8,6	9,3	6,7	...
Охорона здоров'я та соціальна допомога	3,9	2,7	2,9	3,6	-21,5	...

Джерело: [10]

Для підвищення показника рентабельності, к.е.н., доц. науковець Юрчишена Л.В. пропонує скоротити всі витратні статті, а саме: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці [4]. Підприємству необхідно скоротити витрати на виробництво та реалізацію продукції. Необхідність поліпшення ефективності управління, підвищення прибутковості праці, ефективності виробництва, конкурентоспроможності підприємства вимагає проведення реструктуризації підприємства.

На думку економіста Супрун С.Д., збільшенню прибутку та показників рентабельності сприятиме підвищення конкурентоспроможності власної продукції за рахунок зменшення частки пасивних фондів у загальній вартості основних фондів та зменшення адміністративно-управлінських витрат [2].

Висновки. Отже, рентабельність – відносний показник прибутковості підприємства, що характеризує ефективності роботи підприємства у цілому, дохідність різних напрямів діяльності. Основними чинниками росту рентабельності є підвищення якості виробленої продукції, зниження собівартості і витрат трудових і матеріальних ресурсів, більш продуктивне використання обладнання та ін.

При аналізі виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства застосовують систему відносних показників рентабельності, які є важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку (та доходу) підприємства. З цієї причини вони є обов'язковими елементами порівняного аналізу та оцінки фінансового стану підприємства.

Для збільшення рівня рентабельності підприємству необхідно вдаватися до певних заходів, таких, як створення нової і підвищення якості продукції, що випускається; механізація, автоматизація, комп'ютеризація виробництва; стандартизація та сертифікація продукції; реінжиніринг бізнесу; економічне стимулювання персоналу; фінансування інвестицій; скорочення кількості автомобілів, які обслуговують адміністративний персонал; підвищення питомої ваги перевезень сировини та готової продукції залізничним транспортом.

Література

1. Долгоруков Ю. А. Управление эффективностью использования оборотных средств в промышленности / Ю. А. Долгоруков // Финансы Украины. – 2006. – № 11. – С. 103–105.
2. Супрун С.Д. Теоретичні аспекти визначення рентабельності / Супрун С.Д. – «Главбух», 2010. – 233 с.
3. Чигрина К.О. Рентабельність підприємства та шляхи її підвищення [Електронний ресурс] / К.О. Чигрина // Науковий огляд. – 2015. – № 12. – Режим доступу : <http://oaji.net/articles/2015/797-1426331955.pdf>.
4. Юрчишена Л. В. Найбільш ефективні шляхи підвищення прибутковості підприємства / Л.В. Юрчишена // Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – К. : НУХТ, 2016. – 239 с
5. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – [2-е вид.]. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
6. Бердар М.М. Фінанси підприємств : навч. посібн. / М.М. Бердар. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
7. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : навч. посібн. / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погрішук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
8. Зянько В.В. Фінансовий аналіз та звітність : практикум для студ. спец. "Менеджмент організацій" / В.В. Зянько, І.Ю. Спіфанова / Вінницький національний технічний ун-т. – Вінниця : ВНТУ, 2008. – 83с.
9. Швиданенко Г. О. Економіка підприємства : підручник / за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". – К. : КНЕУ, 2009. – 598 с.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Dolgorukov Yu. A. Managing the efficiency of the use of circulating funds in industry / Yu. A. Dolgorukov // Finance of Ukraine. - 2006. - No. 11. - P. 103-105.
2. Suprun S. D. Theoretical aspects of determination of profitability / "Glavbuh" 2010 - 233 p.
3. Chigrin K.O. Cost-effectiveness of the enterprise and ways of its increase / K. O. Chigrin // Scientific Review. - 2015. - No. 12 [Electronic resource]. URL: <http://oaji.net/articles/2015/797-1426331955.pdf>.
4. Yurchyshena L.V. The most effective ways to increase the profitability of the enterprise / L.V. Yurchyshena // Participation of young people in the development of the economy and society of Ukraine: Materials of the VII International scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists. - K.: NUKHT, 2016. - 239 p
5. Andriyчук V. G. Economics of agrarian enterprises: textbook / V. G. Andriyчук - [2nd form.]. - K. : KNEU, 2002. - 624 pp
6. Berdar M. M. Business Finance: Teach. manual / M. M. Berdar - K. : Center for Educational Literature, 2010. - 352p.
7. Grinchutsky V. I. Business Economics: Teach. manual / VI Grinchuk, E.T. Karapetyan, B.V. Pogrytschuk - K. : Center for Educational Literature, 2010. - 304 p.
8. Zyanko V. V. Financial Analysis and Reporting: Workshop for Student. special "Management of organizations" / V. V. Zyanko, I.Yu. Epiphany - Vinnitsa National Technical University. - Vinnitsa: VNTU, 2008. - 83s.
9. Shvidanenko G. O. Economics of the enterprise: a textbook / According to the. and Sciences. Ed. G. O. Shvydanenko / Ministry of Education and Science of Ukraine, State University "Kyiv National Economic University named after V. Hetman". - K.: KNEU, 2009. - 598 p.
10. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рецензія/Peer review : 15.05.2018

Надрукована/Printed : 05.06.2018

Рецензент: прорецензовано редакційною колегією